

Taalkundig ontleden

A. van den Brink

Inhoudsopgave

Taalkundig ontleden	5
Lidwoord (1/3)	5
Zelfstandig naamwoord (2/3).....	6
Bijvoeglijk naamwoord (3/3).....	7
Hulpwerkwoord (1/3)	8
Koppelwerkwoord (2/3).....	9
De drie vragen samengevat.....	13
Het zelfstandig werkwoord (3/3)	15
Persoonlijk voornaamwoord (1/2)	17
Een bijzonderheid: het persoonlijke voornaamwoord “het”:	19
Bezittelijk voornaamwoord (2/2).....	19
Aanwijzend voornaamwoord (1/3)	20
Betrekkelijk voornaamwoord (2/3).....	22
Vragend voornaamwoord (3/3)	23
De vijfde groep woordsoorten is de groep van de telwoorden:.....	23
Bepaald hoofdtelwoord (1/4).....	24
Onbepaald hoofdtelwoord (2/4)	25
Bepaald rangtelwoord (3/4)	25
Onbepaald rangtelwoord (4/4).....	26
Onbepaald voornaamwoord (1/1).....	27
Wederkerend voornaamwoord (1/2)	28
Wederkerig voornaamwoord (2/2)	29
Voorzetsel (1/1)	30

Bijwoord (1/1)	31
Voegwoord (1/1).....	36
Tussenwerpsel (1/1)	39

Taalkundig ontleden

Wat is taalkundig ontleden? Hoe werkt het? Waar heb je het voor nodig? De antwoorden van deze en meer vragen kun je vinden in dit handzame boekje. Op die manier hoop ik dat je een goed beeld krijgt van wat deze vorm van **taalbeschouwing** inhoudt.

Er zijn vele manieren waarop je kunt ontleden. De ene manier zal beter bij je passen dan de andere manier; dat is meestal geen kwestie van goed of fout, maar een kwestie van voorkeur. Hieronder zul je een manier van ontleden uitgelegd zien, dus niet de enige manier. Je kunt je voordeel doen met de handigheden en je kunt de onhandigheden altijd naast je neerleggen.

Hieronder zal ik **in één lopend verhaal** per woordsoort uitleggen hoe je het in een zin kunt herkennen. Zo komen de regels, de uitleg en werkwijze voor elke woordsoort langs. Ook zal ik aangeven welke woordsoorten je het beste in groepjes kunt onthouden, zodat je kunt zien wat het verband is tussen woordsoorten uit elke groep.

De eerste groep woordsoorten: lidwoord, zelfstandig naamwoord, bijvoeglijk naamwoord. Deze drie woordsoorten hebben veel met elkaar te maken: lidwoorden kun je voor zelfstandige naamwoorden zetten; bijvoeglijke naamwoorden zeggen altijd iets van zelfstandige naamwoorden.

Lidwoord (1/3)

Er zijn drie lidwoorden: **de**, **het** en **een**. Deze laatste moet je niet verwarren met het telwoord **één**. De accenttekens maken daar het verschil. Het lidwoord **het** kan ook voorkomen als persoonlijk voornaamwoord. Dat is het geval als in een zin twee keer hetzelfde onderwerp genoemd wordt. Hieronder een paar voorbeeldzinnen:

“Geef jij de kat even te eten?”

("de" is een lidwoord, want het staat voor het zelfstandige naamwoord "kat")

"Het nieuwe huis zag er prachtig uit."

("Het" is een lidwoord, want het staat voor het zelfstandige naamwoord "huis")

"Mag ik het een keertje proberen?"

("een" is een lidwoord, want het staat voor het zelfstandige naamwoord "keertje")

"In zijn hand had hij niet twee, maar één appel."

("één" is hier geen lidwoord, want het is duidelijk dat hier een getal wordt bedoeld)

"Het is goed dat jij de verantwoordelijkheid op je neemt."

(de twee onderstreepte gedeeltes betekenen hier precies hetzelfde. Redekundig gezien, zijn ze beiden het onderwerp. Taalkundig gezien is "Het" daarom geen lidwoord, maar een persoonlijk voornaamwoord). Geen logische regel als je het mij vraagt...

Zelfstandig naamwoord (2/3)

Het zelfstandig naamwoord heeft vele gezichten. In principe is alles waar je een lidwoord voor kunt zetten een zelfstandig naamwoord. Verder zijn de volgende woorden ook zelfstandige naamwoorden: namen van personen (Peter, Anja), namen van plaatsen (Amsterdam, Sahara) en namen van bedrijven (Sony, Heineken). Een zelfstandig naamwoord kan tastbaar zijn of niet. Voorbeelden van tastbare zelfstandige naamwoorden zijn: tafel, tapijt, hoekwoning, droogmolen, steen, stereomeubel. Voorbeelden van niet-tastbare zelfstandige naamwoorden zijn: liefde, geluk, honger, pijn, angst, ziekte, dorst, opgewektheid.

Een paar voorbeeldzinnen. De onderstreepte woorden zijn zelfstandige naamwoorden:

“Ik vind het erg vervelend als mensen steeds door elkaar heen praten.”

“Over precies drie dagen word ik achttien jaar.”

“Elke zondag ga ik samen met buurman Harry vissen aan de rand van de dichtstbijzijnde sloot.”

“Mijn broer heeft sinds kort een contract getekend bij Universal, de filmmaatschappij.”

“En daarom hoop ik dat het kersverse bruidspaar met ontzettend veel geluk door het leven zal gaan.”

Bijvoeglijk naamwoord (3/3)

Bij het redekundig ontleden heb je te maken met een bijvoeglijke bepaling en bij het taalkundig ontleden heb je te maken met het bijvoeglijk naamwoord. Voor beide termen zijn de regels precies hetzelfde. Snap je het één, dan snap je dus ook het ander! **Een bijvoeglijk naamwoord zegt altijd iets van een zelfstandig naamwoord.** Het kan er zowel voor als achter staan en er kunnen meerdere bijvoeglijke naamwoorden in een zin staan. Bijvoeglijke naamwoorden zijn ook altijd **eigenschappen** van de betreffende zelfstandige naamwoorden.

Een paar voorbeeldzinnen:

“Als m’n laatste loon gestort is, kan ik eindelijk die gave auto kopen.”

(“gave” is een bijvoeglijk naamwoord | “laatste” is geen bijvoeglijk naamwoord, maar een onbepaald rangtelwoord)

“Renske is mooi, jong, intelligent en sociaal.”

(alle onderstreepte woorden zeggen iets over “Renkse”: het zijn ook allemaal eigenschappen van haar, dus allemaal bijvoeglijke naamwoorden)

“Vallende sterren schieten heel snel voorbij!”

(“Vallende” is een bijvoeglijk naamwoord, want het zegt iets van “sterren” | “snel” is geen bijvoeglijk naamwoord, maar een bijwoord, omdat het iets zegt van het werkwoord “schieten” | “heel” is ook een bijwoord, omdat het iets zegt van het bijwoord “snel”)

“De lange slungel deed er uren over om juiste kleren te vinden voor dat speciale feest.”

(alle onderstreepte woorden zijn bijvoeglijke naamwoorden, omdat ze respectievelijk iets zeggen van “slungel”, “kleren” en “feest”)

De tweede groep woordsoorten zijn de werkwoorden: **hulpwerkwoord, koppelwerkwoord, zelfstandig werkwoord**. Het verband tussen deze drie mag duidelijk zijn: het zijn allemaal werkwoorden. Alle drie kun je ze op een andere manier vinden. Ook is het zo dat werkwoorden zowel hulp-, koppel-, als zelfstandige werkwoorden kunnen zijn. Je kunt dus niet zeggen: het werkwoord “gebeuren” is altijd een hulpwerkwoord, of het werkwoord “zijn” is altijd een koppelwerkwoord.

Het moeilijke van het herkennen en benoemen van werkwoorden, is dat je bepaalde kennis van het redekundig ontleden moet combineren met kennis van het taalkundig ontleden. Hieronder leg ik uit hoe je elk werkwoord in een zin kunt herkennen:

Hulpwerkwoord (1/3)

Een hulpwerkwoord kan alleen in een zin voorkomen als er twee of meer werkwoorden in die zin staan.

Het hulpwerkwoord is het woord dat verandert als je de zin in een andere tijd zet. De persoonsvorm dus! Als je dus te maken hebt met een

samengestelde zin (een zin die uit meerdere kleinere zinnen bestaat), kan het dus heel goed voorkomen dat die zin meerdere hulpwerkwoorden bevat.

Een paar voorbeeldzinnen:

“Heb je een bedelaar wel eens geld gegeven?”

(“Heb” is een hulpwerkwoord: er staan minimaal twee werkwoorden in de zin (gegeven) en “Heb” verandert in “Had” als je de tijd van de zin verandert)

“Ik vind het erg jammer dat Sinterklaas steeds minder gevierd wordt.”

(“wordt” is het hulpwerkwoord: er staan minimaal twee werkwoorden in de zin (gevierd) en “wordt” verandert in “werd” als je de tijd van de zin verandert)

“Eigenlijk heb je verloren, maar ik wil best nog best een spelletje spelen.”

(dit is een samengestelde zin: “heb” is het hulpwerkwoord van de eerste kleinere zin en verandert in “had” als je de tijd van de zin verandert; het andere werkwoord is “verloren” | “wil” is het hulpwerkwoord van de tweede kleinere zin; het verandert in “wilde” als je de tijd van de zin verandert; het andere werkwoord is “spelen” | deze samengestelde zin heeft dus twee hulpwerkwoorden en dus ook twee persoonsvormen!)

Koppelwerkwoord (2/3)

Het koppelwerkwoord heeft altijd direct te maken met het naamwoordelijk gezegde (= *redkundig ontleden*). Staat er een koppelwerkwoord ergens in de zin, heb je tegelijkertijd ALTIJD te maken met een naamwoordelijk gezegde. Omgekeerd geldt ook: als een zin een naamwoordelijk gezegde heeft, heeft de zin taalkundig gezien ook altijd een koppelwerkwoord.

Maar pas op! Een werkwoord dat er uitziet als koppelwerkwoord, is dat niet altijd! Het kan namelijk ook één van de andere werkwoorden zijn: hulpwerkwoord of zelfstandig werkwoord.

Om erachter te komen of een zin een koppelwerkwoord heeft, stel je net als bij het naamwoordelijk gezegde altijd “de drie vragen”. Deze drie vragen zijn dus voor het koppelwerkwoord als het naamwoordelijk gezegde precies hetzelfde. Deze twee gaan immers altijd samen! Handig dus.

De drie vragen

Als je wilt weten of een werkwoord een koppelwerkwoord is, stel je aan de betreffende zin de onderstaande drie vragen:

Vraag 1: Staat er een vorm van één van de negen koppelwerkwoorden in de zin?

Vraag 2: Gaat het in de zin om een “toestand” (ook wel: eigenschap)?

Vraag 3: Wordt er in de zin iets over het onderwerp gezegd?

Alleen als je elk van de drie vragen met “JA” kunt beantwoorden, heb je te maken met een koppelwerkwoord. Als ook maar één vraag met “NEE” wordt beantwoord, heb je NIET te maken met een koppelwerkwoord, maar met een hulpwerkwoord of een zelfstandig werkwoord. Is het antwoord op vraag 1 “NEE”, dan kun je meteen stoppen met vragen, want dan weet je al dat je NIET te maken hebt met een koppelwerkwoord, maar met één van de andere werkwoorden: een hulpwerkwoord of zelfstandig werkwoord. De drie vragen licht ik hieronder toe:

Vraag 1: In totaal zijn er negen werkwoorden die een koppelwerkwoord zouden kunnen zijn. Namelijk:

zijn, worden, blijven, blijken, lijken, schijnen, heten, dunken, vóórkomen

Dit zijn allemaal hele werkwoorden, maar koppelwerkwoorden kunnen ook vervoegingen zijn van deze negen koppelwerkwoorden. Als ik het werkwoord “zijn” er even uitpak, kunnen de volgende woorden dus ook koppelwerkwoorden zijn: **is, was, geweest, ben, waren**

Deze komen allemaal van het woord “zijn”. Hetzelfde geldt voor de andere acht koppelwerkwoorden. Woorden als “werd”, “gebleven”, “leek” en “bleek” kunnen dus ook allemaal koppelwerkwoorden zijn.

In de volgende zinnen zijn de koppelwerkwoorden onderstreept:

“Peter is al heel lang ziek.”

(“ziek zijn” kun je niet doen; “ziek” is een eigenschap van “Peter”)

“Onze nieuwe juf blijkt heel aardig te zijn.”

(dat iets “blijkt” is kun je niet doen; “aardig” is een eigenschap/toestand van “Onze nieuwe juf”)

“Mijn oma wordt morgen honderd jaar!”

(“honderd jaar worden” is geen handeling of activiteit en kun je dus niet doen; het “honderd worden” is een eigenschap/toestand van “Mijn oma”)

In de volgende zinnen zitten geen koppelwerkwoorden, maar werkwoorden die een handeling of actie uitdrukken:

“Vorig jaar schaatste je erg goed.”

(“schaatsen” kun je **doen** en is in dit geval een zelfstandig werkwoord)

“Veel mensen kijken wel eens tv.”

(“kijken” kun je **doen** en is in dit geval een zelfstandig werkwoord)

“Een beter milieu begint bij jezelf.”

("beginnen" kun je **doen** en is in dit geval een zelfstandig werkwoord)

Zoals je ziet maak ik **onderscheid tussen eigenschap/toestand en handeling/actie**. De werkwoorden van een zin vallen altijd in één van deze twee categorieën. Dit heeft alles te maken met vraag twee:

Vraag 2: Als vraag 1 met "JA" is beantwoord en je dus het koppelwerkwoord in de zin hebt gevonden, stel je vraag 2: **"Gaat het in de zin om een eigenschap (ook wel: toestand)?"** Als je vraag 1 met "NEE" hebt beantwoord, heb je dus niet te maken met een koppelwerkwoord. Logisch natuurlijk.

Wat voor ons bij het koppelwerkwoord dus interessant is, is als het in de zin om een eigenschap ofwel toestand gaat. Wat wordt daar precies mee bedoeld? Eigenschappen zeggen vaak iets over het onderwerp: "Zieke Peter", "Aardige juf", "Honderdjarige oma". Eigenschappen of toestanden kun je ook nooit uitvoeren: je kunt niet de handeling "ziek zijn" uitvoeren, je kunt niet de handeling "honderd worden" uitvoeren en je kunt de handeling "blijken aardig te zijn" ook niet uitvoeren.

Daartegenover staan werkwoorden die wel uit te voeren zijn: "schaatsen" kun je prima uitvoeren, net als "kijken" en "beginnen". Deze werkwoorden zijn echter niet interessant voor het vinden van het koppelwerkwoord, maar het is erg belangrijk om het verschil te kunnen zien tussen **eigenschap/toestand en handeling/actie**.

Vraag 3: Als laatste vraag wil je weten of in de zin iets wordt gezegd over het onderwerp. In de zin:

"Peter is al heel lang ziek.", zegt "ziek" bijvoorbeeld iets over "Peter".

In de zin **"Onze nieuwe juf blijkt heel aardig te zijn."**, zegt "aardig" iets over "Onze nieuwe juf".

In de zin **"Mijn oma wordt morgen honderd jaar!"**, zegt "honderd jaar" iets over "Mijn oma".

De drie vragen samengevat

Als je bij de eerste voorbeeldzin dan alle antwoorden op een rij zet, zie je het volgende:

“Peter is al heel lang ziek.”

Vraag 1: Staat er een koppelwerkwoord in de zin? Antwoord: **“JA”** (het koppelwerkwoord “is”).

Vraag 2: Gaat het in de zin om een eigenschap/toestand? Antwoord: **“JA”** (het “ziek zijn”).

Vraag 3: Wordt er in de zin iets over het onderwerp (Peter) gezegd? Antwoord: **“JA”** (dat “Peter” ziek is).

Op alle drie de vragen heb je “JA” kunnen antwoorden, dus is “is” daadwerkelijk een koppelwerkwoord. Nogmaals: als één van deze vragen met **“NEE”** beantwoord was, zou “is” een hulpwerkwoord of een zelfstandig werkwoord zijn.

Nu een nieuwe voorbeeldzin, maar dan zonder uitgeschreven denkstappen:

“Dat kind leek mij bijzonder gelukkig.”

Vraag 1: Staat er een koppelwerkwoord in de zin? Antwoord: **“JA”** (“leek”)

Vraag 2: Gaat het in de zin om een eigenschap/toestand? Antwoord: **“JA”** (“gelukkig zijn”)

Vraag 3: Wordt er in de zin iets over het onderwerp (“Dat kind”) gezegd? Antwoord: **“JA”** (dat “Dat kind” gelukkig is).

Drie keer **“JA”** betekent: “leek” is een koppelwerkwoord.

Hieronder geef ik een aantal zinnen waar hulpwerkwoorden en koppelwerkwoorden in voorkomen:

“Het is nog nooit zo warm geweest”

(Er staan twee werkwoorden in deze zin: “is” en “geweest”. Allebei komen ze van het koppelwerkwoord “zijn”, maar er kan er maar één het koppelwerkwoord zijn, omdat dit geen samengestelde zin is. Welk werkwoord is dan het koppelwerkwoord? Dat is niet zo moeilijk. We weten namelijk dat hulpwerkwoorden altijd veranderen als je de zin in een andere tijd zet. In dit geval is dat “is”, wat in “was” verandert als je de zin in een andere tijd zet. “Is” is dus een hulpwerkwoord en “geweest” kan dan twee dingen zijn: een koppelwerkwoord of een zelfstandig werkwoord. Als we de drie vragen op deze zin loslaten (koppelwerkwoord? toestand? zegt iets over onderwerp?), komen we erachter dat dit een koppelwerkwoord is.)

Nog een zin:

“Dit rapport blijkt vervalst te zijn.”

(Ook hier staan twee koppelwerkwoorden in de zin. Niets aan de hand, want het hulpwerkwoord hebben we al snel gevonden als we de zin in een andere tijd zetten: “blijkt” verandert dan in “bleek”, dus dat is het hulpwerkwoord. Vervolgens laat je de drie vragen op de zin los en dan kom je er achter dat “zijn” het koppelwerkwoord is.)

Nog een zin:

“Het blijft moeilijk om een wereldrecord te verbeteren.”

(Hier hebben we te maken met een *samengestelde zin*. “Het blijft moeilijk” is de ene zin en “om een wereldrecord te verbeteren” is de andere. Deze kleinere zinnen gaan we dus één voor één bekijken. Eerst de eerste zin: daar staat één werkwoord in de zin (“blijft”) en dat is ook één van de negen koppelwerkwoorden. Als we de drie vragen er dan op los laten, komen we erachter dat het hier ook om een koppelwerkwoord gaat en bijvoorbeeld niet om een zelfstandig werkwoord. Alle drie de vragen kun je namelijk met

“JA” beantwoorden. De tweede zin nu: daarin staat één werkwoord “verbeteren”, maar dat is niet één van de negen koppelwerkwoorden. Het stellen van de drie vragen heeft dus ook geen zin, omdat vraag 1 “Staat er een koppelwerkwoord in de zin?” dan al met “NEE” beantwoord wordt. Het werkwoord “verbeteren” kan dus twee dingen zijn: een hulpwerkwoord of een zelfstandig werkwoord. Een hulpwerkwoord kan het al niet zijn, omdat je voor een hulpwerkwoord minimaal twee werkwoorden in de zin moet hebben staan. Dat is hier niet het geval; het is daarom een zelfstandig werkwoord.

Je ziet: de belangrijkste regels bij het benoemen van de juiste werkwoord zijn de regels van hoe je een hulpwerkwoord vindt en “de drie vragen”.

Het zelfstandig werkwoord (3/3)

Het zelfstandig werkwoord (niet te verwarren met het zelfstandig naamwoord!) is hierboven al een aantal keren voorbijgekomen. Het zelfstandig werkwoord is simpelweg het belangrijkste werkwoord van de zin. Als een zin meer dan één werkwoord heeft, is één daarvan een hulpwerkwoord en de ander een koppelwerkwoord of zelfstandig werkwoord.

Een paar voorbeelden:

“Mijn vader heeft het hek geschilderd.”

(“heeft” en “geschilderd” zijn de enige twee werkwoorden in deze zin. Vanzelfsprekend is het werkwoord dat verandert als je de zin in een andere tijd zet het hulpwerkwoord, In dit geval is dat “heeft” (verandert in “had”). Het werkwoord “geschilderd” kan dus twee dingen zijn: een koppelwerkwoord of een zelfstandig werkwoord. “Schilderen” hoort niet bij één van de negen koppelwerkwoorden, dus is “geschilderd” een zelfstandig werkwoord.)

“Vandaag ben ik erg ziek.”

("ben" is het enige werkwoord in deze zin, dus kan het geen hulpwerkwoord zijn, omdat daar minimaal twee werkwoorden voor nodig zijn. De enige twee opties zijn dus: koppelwerkwoord en zelfstandig werkwoord. "Ben" komt van "zijn" en is dus één van de negen koppelwerkwoorden. Als we de drie vragen er op los laten, komen we erachter dat "ben" geen zelfstandig werkwoord is, maar een koppelwerkwoord!

Nu een samengestelde zin:

"Omdat ze bleef zeuren over haar zakgeld, gaf haar moeder haar een vernietigende blik."

(Deze samengestelde zin behandelen we weer in stapjes: eerst voor de komma, dan erna! In het eerste gedeelte staan twee werkwoorden, dus is één daarvan een hulpwerkwoord. Als je een zin in een andere tijd zet, zie je dat "bleef" verandert in "blijft", dus is dat een hulpwerkwoord. Het werkwoord "zeuren" kan nu nog twee dingen zijn: een koppelwerkwoord of een zelfstandig werkwoord. Je ziet al dat "zeuren" niet één van de negen koppelwerkwoorden is, dus weet je al dat "zeuren" een zelfstandig werkwoord is.)

Nu de zin na de komma: Het enige werkwoord is hier "gaf". Er staat dus geen hulpwerkwoord in de zin, omdat daar minimaal twee werkwoorden voor nodig zijn. "Bleef" en "zeuren" van de zin voor de komma gelden dus niet! "Gaf" kan dus alleen maar een zelfstandig werkwoord zijn, omdat het niet één van de negen koppelwerkwoorden is en omdat het natuurlijk het belangrijkste werkwoord van de zin is.

De derde groep woordsoorten is die van het persoonlijk voornaamwoord en het bezittelijk voornaamwoord. Deze twee woordsoorten staan in één groep, omdat er een aantal woorden is dat zowel een persoonlijk als bezittelijk voornaamwoord kan zijn. Om deze twee dus goed uit elkaar te houden, staan ze in dezelfde groep!

Persoonlijk voornaamwoord (1/2)

Zoals ik al eerder zei, is het bij sommige woordsoorten erg eenvoudig te zien wat er mee wordt aangeduid. Het lijkt me duidelijk dat het persoonlijk voornaamwoord personen aanduidt. Dat kan er eentje zijn, maar ook meer. Een nagenoeg waterdichte regel om te testen of een woord een persoonlijk voornaamwoord is, is om te kijken of dat woord kan worden vervangen door de naam van een persoon of de namen van personen. Hoe dat gaat, zal ik hieronder laten zien. Eerst de woorden die een persoonlijk voornaamwoord zouden kunnen zijn:

ik, je, jij, jou, me, mij, u, hij, zij, het, we, wij, ons, jullie, zij (meervoud), ge, gij, hem haar, hen hun.

Een paar voorbeelden, de persoonlijke voornaamwoorden zijn onderstreept:

“Wil je dat ik aan je tafel kom zitten?”

De persoonlijke voornaamwoorden vervangen we nu door namen van personen:

“Wil Peter dat Linda aan je tafel komt zitten?”

Je ziet dat de laatste, niet-onderstreepte “je” niet door de naam van een persoon kan worden vervangen, dus is dat ook geen persoonlijk voornaamwoord, omdat het een bezit aangeeft, dus is dat een bezittelijk voornaamwoord. Ook kun je deze niet-onderstreepte “je” vervangen door het bezittelijke “jouw”. Je kunt deze “je” wel vervangen door een naam, maar dan word je eigenlijk gedwongen om er ‘s aan toe te voegen om het kloppend te maken. Dat wordt beschouwd als “vals spelen”:

“Wil Peter dat Linda aan Linda’s tafel komt zitten?”

Omdat je deze laatste “je” dus niet kunt vervangen door alleen een naam (zonder ‘s toe te voegen) is dit geen persoonlijk voornaamwoord, maar een bezittelijk voornaamwoord.

Nog een paar voorbeelden, de persoonlijke voornaamwoorden zijn onderstreept:

“We hebben ontzettend veel lol gehad op ons nieuwe vakantieadres.”

(“We” kan vervangen worden door bijvoorbeeld “Peter en Annie” | “ons” kan niet vervangen worden door personen, anders krijgt je: “...op Peter en Annie nieuwe vakantieadres.”)

“Nog steeds vind ik dat je haar moet dragen zoals je laatst deed.”

(de onderstreepte persoonlijke voornaamwoorden kun je allemaal vervangen door namen van personen | bij de tweede “je” kan dat niet, dus is het een bezittelijk voornaamwoord. Ook kun je de tweede “je” vervangen door het bezittelijke “jouw”.)

“Die boom is niet van ons, maar van jullie! Vraag maar aan hen!”

(deze onderstreepte persoonlijke voornaamwoorden lijken allemaal bezittelijke voornaamwoorden, maar zoals je ziet kun je ze allemaal vervangen door namen van personen. Daarom zijn het persoonlijke voornaamwoorden:

“Die boom is niet van Peter en Annie, maar van Arie en Saskia! Vraag maar aan Ans en Henk!”

Nog een zin:

“Dit is niet onze boom, maar hun boom! Vraag het ze maar!”

(in deze zin kun je alleen “ze” vervangen door namen van personen | “onze” en “hun” zijn daarom bezittelijke voornaamwoorden.)

Een bijzonderheid: het persoonlijke voornaamwoord “het”:

De volgende bizarre regel staat ook bij de uitleg van de lidwoorden. Het lidwoord **het** kan namelijk ook voorkomen als persoonlijk voornaamwoord. Dat is het geval als in een zin twee keer hetzelfde onderwerp genoemd wordt. Hieronder een paar voorbeeldzinnen:

“Het is goed dat jij de verantwoordelijkheid op je neemt.”

(de twee onderstreepte gedeeltes betekenen hier precies hetzelfde. *Redekundig gezien, zijn ze beiden het onderwerp.* Taalkundig gezien is “Het” daarom geen lidwoord, maar een persoonlijk voornaamwoord.)

Nog een voorbeeld:

“Het vreemde is dat ze er niet meer van weet.”

(*redekundig zijn beide onderstreepte gedeeltes het onderwerp, daarom is “Het” taalkundig gezien en persoonlijk voornaamwoord.*)

Bezittelijk voornaamwoord (2/2)

Misschien is het al duidelijk geworden uit de uitleg van het persoonlijk voornaamwoord, maar het bezittelijk voornaamwoord gaat alleen om **bezit**. Je kunt een bezittelijk voornaamwoord nooit vervangen door de namen van personen! Een bezittelijk voornaamwoord komt vaak voor in combinatie met een zelfstandig naamwoord: “mijn fiets”, “jouw verhaal”, etc.

De volgende woorden kunnen een bezittelijk voornaamwoord zijn:

mijn, m'n (NOOIT “me”! Zie ook “Me, m'n of mijn”), je, jouw, z'n, zijn, d'r, haar, uw, ons, onze, jullie, hun, mijne, jouwe, uwe, zijne, hare, onze, hunne

Een paar voorbeelden. De onderstreepte woorden zijn bezittelijke voornaamwoorden:

“Jouw huis? Dat van ons zul je bedoelen!”

(“ons” kun je vervangen door namen van personen en is dus een persoonlijk voornaamwoord, net als bij “je”.)

“Bedank je moeder maar voor me, omdat ze me zo geholpen heeft.”

(alleen “je” is bezittelijk | de rest: “me”, “ze” “me” kun je vervangen door personen en zijn dus persoonlijke voornaamwoorden.)

“Wilt u dat ik uw jas aanneem, meneer?”

(de jas is van de meneer, dus bezit | “u” is een persoonlijk voornaamwoord.)

“Wat vind je van de onze? Geef je oordeel eens!”

(alleen de eerste, niet-onderstreepte “je” kun je vervangen door de naam van een persoon, dus is de rest een bezittelijk voornaamwoord.)

De vierde groep woordsoorten is de groep van het **aanwijzend**, **betrekkelijk** en **vragend** voornaamwoord. Deze drie staan in één groep, omdat woorden als “wat” en “dat” verspreid kunnen zijn onder deze drie woordsoorten. Dat kan erg verwarrend zijn als je niet precies weet waar het bij elk van deze woordsoorten nu eigenlijk om draait. Het is daarom belangrijk dat je de **essentie** begrijpt van elk woordsoort. Let daarbij vooral op de naam van het woordsoort! Deze namen zeggen in dit geval precies wat de essentie is! Hieronder volgt de uitleg per woordsoort:

Aanwijzend voornaamwoord (1/3)

Een aanwijzend voornaamwoord **wijst altijd iets of iemand aan**. Een aanwijzend voornaamwoord **staat altijd vóór datgene wat het aanwijst**. Voorbeelden van mogelijke aanwijzende voornaamwoorden zijn: “die”,

“dat”, “dit”, “deze”, “degene”, “diegene”, “datgene”, “zulk”, “zulke”, “zulken”, “zo”n”.

Een paar voorbeelden; de onderstreepte woorden zijn aanwijzende voornaamwoorden:

“Dat schilderij vind ik het mooist.”

(“Dat” wijst het “schilderij” aan en “Dat” staat er ook vóór, dus is dit een aanwijzend voornaamwoord.)

“Het schilderij dat ik het mooist vind.”

(het niet-onderstreepte “dat” is in deze zin geen aanwijzend voornaamwoord, maar een betrekkelijk voornaamwoord, omdat het achter het “schilderij” staat en terugslaat op “schilderij”.)

“Die school heeft een ontzettend slechte naam.”

(“Die” wijst “school” aan en staat er ook vóór, dus is het in dit geval een aanwijzend voornaamwoord.)

“De school die een ontzettend slechte naam heeft.”

(het niet-onderstreepte “die” staat hier achter “school” en niet ervoor. Het is daarom geen aanwijzend voornaamwoord, maar een betrekkelijk voornaamwoord: “die” slaat terug op “school”.)

“Zulke praatjes kun je beter voor je houden.”

(“Zulke” staat hier vóór het aangewezen “praatjes” en is daarom een aanwijzend voornaamwoord.)

Betrekkelijk voornaamwoord (2/3)

Een betrekkelijk voornaamwoord **slaat altijd op iets of iemand terug**. Dat kan één woord zijn, maar ook een hele zin. Het heeft dus **betrekking** op iets wat eerder in de zin is gezegd. Een betrekkelijk voornaamwoord staat altijd **achter** datgene waar het op terugslaat. Voorbeelden van mogelijke betrekkelijke voornaamwoorden zijn: “die”, “dat”, “wie”, “wat”, “welke”, “hetwelk”, “hetgeen”.

Een paar voorbeelden; de onderstreepte woorden zijn betrekkelijke voornaamwoorden:

“Het meisje dat haar naam in mijn hand schreef, is mijn buurmeisje.”

(“dat” staat achter datgene waar het op terugslaat: “het meisje” en is daarom een betrekkelijk voornaamwoord.)

“Van mijn moeder mochten we nooit tv kijken, wat wij erg vervelend vonden.”

(“wat” staat achter de zin waar het op terugslaat: “Van mijn moeder mochten we nooit tv kijken” en is daarom een betrekkelijk voornaamwoord.)

“Degene van wie ik nog geld krijg, is steeds niet thuis.”

(“wie” staat achter datgene waar het op terugslaat: “degene” en is daarom een betrekkelijk voornaamwoord | het niet-onderstreepte “Degene” is hier een aanwijzend voornaamwoord.)

“Sinds een week heeft de KLM al haar tarieven verhoogd, hetgeen ik niet echt kan waarderen.”

(“hetgeen” staat achter de zin waar het op terugslaat: “Sinds een week heeft de KLM al haar tarieven verhoogd” en is daarom een betrekkelijk voornaamwoord.)

Vragend voornaamwoord (3/3)

Staat er een **vraagteken** aan het einde van de zin? Dan heb je vaak te maken met een vragend voornaamwoord. Bij vragende voornaamwoorden gaat het vooral om **een vraag die wordt gesteld**. Mogelijke vragende voornaamwoorden zijn: “wie”, “wat”, “welk”, “welke”, “wiens”, “wat voor (een)”.

Een paar voorbeelden; de onderstreepte woorden zijn vragende voornaamwoorden:

“Wie denk je wel dat je bent?”

“Weet jij wat de nieuwste trend is?”

(“wat” staat niet aan het begin van de zin, het slaat nergens op terug (dus is het geen betrekkelijk voornaamwoord), maar het gaat wel om een vraag.)

“Welke vakantie vond jij het leukst?”

“Wiens jas is daar blijven liggen?”

Zie je dat deze zinnestelsels allemaal op een vraagteken eindigen? Er staan immers vragende voornaamwoorden in!

De vijfde groep woordsoorten is de groep van de telwoorden:

Bij telwoorden gaat het altijd om een **aantal** of **hoeveelheid**, dus nooit om mensen, dingen of dieren. Je kunt met een telwoord wel een **aantal** mensen, dingen of dieren bedoelen, maar dan gaat het nog steeds om het **aantal** en niet om iets anders!

In het Nederlands schrijf je getallen tot en met twaalf voluit. Ook de ronde getallen boven de twaalf schrijven we voluit: “twintig”, “veertig”, “honderd”, “duizend”. Alle andere getallen boven de twaalf schrijven we als cijfers: 23, 46, 112, 1017.

Er zijn vier soorten telwoorden:

1. Een telwoord waarbij **precies** duidelijk is om welk aantal het gaat. Omdat dit precieze aantal zo duidelijk is, noemen we dit soort telwoorden **bepaalde hoofdtelwoorden**. De hoeveelheid is van tevoren “bepaald” zou je kunnen zeggen.
2. Een telwoord waarbij **niet precies** duidelijk is om welk aantal het gaat. Omdat dit precieze aantal vaag blijft, dus niet helemaal duidelijk is, noemen we dit een **onbepaald hoofdtelwoord**.
3. Een telwoord waarbij **precies** duidelijk is om **welke rang** het gaat. Dit noemen we een **bepaald rangtelwoord**.
4. Een telwoord waarbij **niet precies** duidelijk is om **welke rang** het gaat. Dit noemen we een **onbepaald rangtelwoord**...

Hieronder volgt nu per telwoord de uitleg:

Bepaald hoofdtelwoord (1/4)

Als in een bepaalde zin wordt gesproken over een **bepaald aantal** en je weet precies om hoeveel het gaat, heb je te maken met een bepaald hoofdtelwoord. Voorbeelden hiervan zijn:

één, twee, drie, zestig, miljoen, anderhalf

Een paar voorbeelden. De bepaalde hoofdtelwoorden zijn onderstreept:

“Er waren vandaag maar vier mensen op mijn achttiende verjaardag.”

(“achttiende” is een bepaald rangtelwoord.)

“Met maar twee zessen en de rest negens, slaagde hij voor zijn diploma.”

(“zessen” en “negens” zijn hier zelfstandige naamwoorden: je kunt er een lidwoord voor zetten!)

“In totaal hebben wel dertig teams in dit toernooi meegespeeld.”

Onbepaald hoofdtelwoord (2/4)

Als in een bepaalde zin wordt gesproken over een **onbepaald aantal** en je weet niet precies om hoeveel het gaat, heb je te maken met een onbepaald hoofdtelwoord. Voorbeelden hiervan zijn:

veel, weinig, enkele, meerdere, sommige, zoveel, alle

Een paar voorbeelden. De onbepaalde hoofdtelwoorden zijn onderstreept:

“Iedereen deed mee, maar weinig mensen vonden het leuk.”

(“Iedereen” gaat om personen en niet om een aantal of hoeveelheid | vergelijk dit eens met “weinig”, waarbij het **wel** om een aantal gaat!)

“Er wordt zoveel gezegd in de wandelgangen.”

“Van de negentig bezoekers vonden veel mensen de voorstelling erg interessant.”

(“negentig” is een bepaald hoofdtelwoord.)

Bepaald rangtelwoord (3/4)

Een ezelsbruggetje: bij een concert, theater, of bioscoop kun je goede en minder goede plaatsen krijgen. Dit noemt men **eerste**, tweede of **derde** rang. De dikgedrukte woorden zijn daarom niet voor niets **bepaalde rangtelwoorden**, want je weet **precies** om welke rang het gaat! De bepaalde rangtelwoorden eindigen dus altijd op “de” of, “ste”. Hieronder staan nog meer voorbeelden van bepaalde rangtelwoorden:

eerste, tweede, derde, achttiende, veertigste, honderdste, duizendste

Een paar voorbeelden. De bepaalde rangtelwoorden zijn onderstreept:

“Na de zoveelste poging wist hij niet meer hoe hij dat de eerste keer wél voor elkaar had gekregen.”

(“zoveelste” is hier een onbepaald rangtelwoord: je weet niet precies om hoeveel het gaat.)

“Na voor de vierde maal een eerste plaats te hebben gewonnen, had hij het record gebroken.”

“Enkele aanwezigen vonden het maar niets dat hij voor de zevende keer kampioen werd.”

(“Enkele” is hier een onbepaald voornaamwoord.)

Onbepaald rangtelwoord (4/4)

Als je weet dat er met een bepaalde rang een aantal wordt aangeduid, maar het blijft vaag om hoeveel het nu precies gaat, heb je te maken met een onbepaald rangtelwoord. Voorbeelden hiervan zijn:

middelste, laatste, hoeveelste, zoveelste,

Als iemand namelijk tegen je zegt: “Ik ben laatste geworden bij het darten.”, weet je niet hoeveel darters er hebben meegespeeld. “Laatste” kan dan achtste betekenen, maar ook dertigste. Onbepaald rangtelwoord dus!

Een paar voorbeelden. De onbepaalde rangtelwoorden zijn onderstreept:

“De twee laatste liedjes worden gespeeld door Elly en Rikkert.”

(“twee” is een bepaald hoofdtelwoord.)

“Met als laagste cijfer een acht, is Maartje de beste uit haar klas.”

(je zou zeggen dat deze zin bol staat van de onbepaalde hoofdtelwoorden, maar er staat er niet één in deze zin! “laagste” gaat niet om een getal of hoeveelheid en is dus geen telwoord, maar een bijvoeglijk naamwoord | “acht” is een bepaald hoofdtelwoord, dus geen onbepaald rangtelwoord | “beste” gaat ook niet om een getal of hoeveelheid, dus is dit ook geen telwoord, maar in dit geval een bijvoeglijk naamwoord. Het zegt namelijk iets over “Maartje”.)

“De portier werd erg chagrijnig, omdat hij na de vijfde avond de zoveelste klacht voor zijn kiezen kreeg.”

(“vijfde” is een bepaald rangtelwoord.)

Onbepaald voornaamwoord (1/1)

Aansluitend op de telwoorden, komt nu het onbepaald voornaamwoord aan bod. Dit woordsoort hoort naar mijn idee niet echt bij een bepaalde groep woordsoorten, maar kan wel snel aangezien worden voor een telwoord.

Nogmaals: bij de onbepaalde **telwoorden** gaat het om een **aantal** of **hoeveelheid**. Bij een onbepaald voornaamwoord gaat het **niet om hoeveelheden**, maar om mensen, dieren of dingen.

De volgende woorden kunnen onbepaalde voornaamwoorden zijn:

alles, men, allemaal, andere, anderen, ieder, elk ,ieder, iedereen, iemand, iets

Een paar voorbeelden. De onbepaalde voornaamwoorden zijn onderstreept:

“Als iemand een medaille verdient, ben jij het wel!”

“Ik ga in elk geval door naar de tweede ronde!”

(“tweede” is een bepaald rangtelwoord.)

“Je kunt merken dat daar iets niet helemaal goed gaat.”

("niet" is een bijwoord.)

De zesde groep woordsoorten bestaat uit het **wederkerend** en **wederkerig voornaamwoord**. Als je deze woordsoorten letterlijk neemt, betekent "weder" hetzelfde als "weer". **Dat kun je op zo'n manier opvatten dat bij deze woordsoorten de personen in een zin twee keer worden genoemd.**

Wederkerend voornaamwoord (1/2)

Bij het wederkerend werkwoord gaat het vooral om **personen** die als het ware twee keer voorbijkomen, dat is dus vaak het **onderwerp** (redekundig ontleden). Voorbeelden van wederkerende voornaamwoorden zijn:

me, mij, je, u, zich, ons, mezelf, jezelf, uzelf, zichzelf

In een paar voorbeeldzinnen zal ik laten zien hoe je dit woordsoort kunt herkennen. De onderstreepte woorden zijn wederkerende voornaamwoorden:

"Ik schaam me altijd dood als ik op het podium sta."

(Met "Ik" en "me" worden dezelfde personen bedoeld | "Ik" is hier het onderwerp dat in deze zin dus eigenlijk twee keer wordt genoemd)

"Stelt u zich eens voor dat de aarde niet meer draait."

(Met "u" en "zich" worden dezelfde personen bedoeld | "u" is hier het onderwerp dat in deze zin dus eigenlijk twee keer wordt genoemd)

"Jij vergist je de laatste tijd veel te vaak. "

(Met "'Jij" en "je" worden dezelfde personen bedoeld | "Jij" is hier het onderwerp dat in deze zin dus eigenlijk twee keer wordt genoemd)

"Pas op dat je jezelf niet snijdt met dat scherpe mes!"

(Met “je” en “jezelf” worden dezelfde personen bedoeld | “je” is hier het onderwerp dat in deze zin dus eigenlijk twee keer wordt genoemd)

Wederkerig voornaamwoord (2/2)

Het wederkerig voornaamwoord verwijst **alleen** naar meervoudige personen. Het onderwerp van een zin met een wederkerig voornaamwoord, bestaat daarom altijd uit meer personen. Ook drukt het wederkerig voornaamwoord altijd een **wederzijdse** relatie uit. Daarmee wordt bedoeld dat “persoon A” een bepaalde taalkundige relatie heeft met “persoon B”, maar ook andersom: “persoon B” heeft een taalkundige relatie met “persoon A”. Er is ook maar een klein aantal woorden dat een wederkerig voornaamwoord zou kunnen zijn:

elkaar, elkander, mekaar (= spreektaal)

Eenvoudig te herkennen dus!

Hieronder wat voorbeeldzinnen. Het wederkerig voornaamwoord is steeds onderstreept:

“Peter en Jannie houden na elf jaar nog erg veel van elkaar.”

(Met “Peter en Jannie” en “elkaar” worden dezelfde personen bedoeld | “Peter en Jannie” is hier het onderwerp dat in deze zin dus eigenlijk twee keer wordt genoemd | De relatie die hier wordt bedoeld is dat “Peter” van “Jannie” houdt en “Jannie” van “Peter”)

“De dieren wassen elkaar.”

(met “De dieren” en “elkaar” worden dezelfde dieren bedoeld | “De dieren” is hier het onderwerp dat in deze zin dus eigenlijk twee keer wordt genoemd | De relatie die hier wordt bedoeld is dat “dier A” “dier B” wast en dat “dier B” “dier A” wast)

Bij de volgende zinnen zie je het verschil tussen een wederkerend en wederkerig voornaamwoord:

“Theo en Linda verdedigen zich.”

(“zich” is een wederkerend voornaamwoord, want “Theo” verdedigt zichzelf en “Linda” verdedigt zichzelf. Dat doen ze dus NIET bij elkaar!)

“Theo en Linda verdedigen elkaar.”

(“elkaar” is een wederkerig voornaamwoord, want “Theo” verdedigt “Linda” en “Linda” verdedigt “Theo”. Dit is dus een wederzijdse relatie, want ze verdedigen elkaar!)

“Jan en Willem vervelen zich.”

(“zich” is een wederkerend voornaamwoord, want “Jan” verveelt zichzelf en “Willem” verveelt zichzelf. Ze vervelen ELKAAR dus niet!)

“Jan en Willem vervelen elkaar.”

(“elkaar” is een wederkerig voornaamwoord, want “Jan” verveelt “Willem” en “Willem” verveelt “Jan”. Dit is dus een wederzijdse relatie, want ze vervelen elkaar!)

Deze laatste vier woordsoorten hebben naar mijn idee geen overeenkomst met elkaar waardoor ze in en bepaalde groep zouden moeten passen. Beschouw ze dus als aparte woordsoorten:

Voorzetsel (1/1)

Het voorzetsel is bij de behandeling van het redekundige zinsdeel het **voorzetselvoorwerp** ook langsgekomen, dus misschien komt dit woordsoort je al bekend voor. Bij voorzetsels gaat het altijd om **locatie**. Voorzetsels worden in de volksmond ook wel “kooiwoorden” genoemd,

omdat bijna elk voorzetsel wel in combinatie kan worden gebracht met “de kooi”. Voorbeelden van voorzetsels zijn:

in (de kooi), op (de kooi), over, tegen, naar, van, onder, boven, tussen, met, naast, aan, achter, bij, voor, om, etc.

Hieronder volgt een aantal voorbeeldzinnen. De voorzetsels zijn steeds onderstreept:

“Ga je nog naar dat feest nu je je zo naar voelt?”

(de tweede “naar” is hier een bijwoord)

“In de stad ben ik van hot naar her gelopen om die leuke broek te vinden.”

(“te” is hier een bijwoord)

“Met zijn vriendin liep hij de markt over.”

“Wil jij ondertussen de tafel even dekken?”

(“ondertussen” is hier een bijwoord van tijd)

“Ik heb zelfs onder het bed en tussen de muur en de kast gezocht!”

(nu zijn “onder” en “tussen” wél voorzetsels)

Bijwoord (1/1)

Het bijwoord is qua regels precies hetzelfde te herkennen als de bijwoordelijke bepaling, die je bij het redkundig ontleden tegenkomt. Het enige verschil met een bijwoordelijke bepaling, is dat een bijwoord bij het taalkundig ontleden altijd maar uit **één woord** kan bestaan. Bij het redkundig ontleden kan het natuurlijk ook voorkomen dat je een bijwoordelijke bepaling hebt die uit maar één woord bestaat. Die blijf je dan

gewoon bijwoordelijke bepaling noemen. Ben je diezelfde zin taalkundig aan het ontleden, noem je dit woord geen bijwoordelijke bepaling, maar een bijwoord. Het ligt er dus maar net aan op welke manier je aan het ontleden bent.

Een woord kan om een flink aantal redenen een bijwoord zijn. Die redenen, of soorten bijwoorden zal ik hieronder stuk voor stuk behandelen.

Om de volgende redenen kan een woord tot een bijwoordelijke bepaling worden gerekend:

- 1. Er wordt een plaats of tijd aangeduid.**
- 2. Er wordt iets gezegd over een werkwoord.**
- 3. Er wordt iets gezegd over een bijvoeglijk naamwoord.**
- 4. Er wordt iets gezegd over een ander bijwoord.**
- 5. Je hebt te maken met een “restwoord”.**
- 6. Er wordt antwoord gegeven op “restvragen”.**

Het bijwoord heeft voor een groot deel te maken met extra informatie die gegeven wordt. Ook wordt er bij een bijwoord vaak iets gezegd over een ander woord zoals je ziet.

Dan volgt nu de uitleg per categorie:

- 1. Er wordt een plaats of tijd aangeduid** (bijwoord van plaats of tijd).

Plaats met één woord aangeduid: “hier”, “daar”, “er”, “waar” (niet te verwarren met het vragend voornaamwoord).

Tijd met één woord aangeduid: “nu”, “straks”, “later”, “dan” (als in “Pas dan mag je ingrijpen”), “gisteren”, “morgen”, “vandaag”, “zo” (als in: “Ik ga zo weg”), “vanavond”, “vanmorgen”, “vanmiddag”, “toen”, etc.

Nu wat voorbeeldzinnen waar de onderstreepte woorden bijwoorden zijn:

Plaats: "Hier mag men roken."

Tijd: "Vanochtend maakte ik mijn ontbijt klaar."

2. Er wordt iets gezegd over een werkwoord.

De onderstreepte woorden zijn bijwoorden:

"Linda kan hard rennen."

("hard" zegt iets over "rennen")

"Mijn buurman dacht diep na."

("diep" zegt iets over "nadenken")

"Enthousiast vertelt hij een verhaal."

("Enthousiast" zegt iets over "vertellen")

"Een goede juwelier werkt precies."

("precies" zegt iets over "werken")

3. Er wordt iets gezegd over een bijvoeglijk naamwoord.

De onderstreepte woorden zijn bijwoorden:

"Dat kasteel is ontzettend oud."

("ontzettend" zegt iets over "oud")

"Je hebt een erg lekkere taart gebakken!"

(“erg” zegt iets over “lekkere”)

“Die poolwind is heel koud.”

(“heel” zegt iets over “koud”)

“Peter vertelde een erg grappige mop.”

(“erg” zegt iets over “grappige”)

4. Er wordt iets gezegd over een bijwoord.

De onderstreepte woorden zijn bijwoorden:

“Haar neefje kan heel goed liegen.”

(“heel” zegt iets over “goed” | “goed” is een bijwoord, omdat het iets zegt van het werkwoord “liegen”)

“Die man loopt erg eigenaardig.”

(“erg” zegt iets over “eigenaardig” | “eigenaardig” is een bijwoord, omdat het iets zegt van het werkwoord “lopen”)

“Hij speelt erg mooi gitaar.”

(“erg” zegt iets over “mooi” | “mooi” is een bijwoord, omdat het iets zegt van het werkwoord “spelen”)

“Dat meisje gedraagt zich zeer vervelend.”

(“zeer” zegt iets over “vervelend” | “vervelend” is een bijwoord, omdat het iets zegt van het werkwoord “zich gedragen”)

5. Je hebt te maken met een “restwoord”.

“Restwoorden” zijn vanzelfsprekend woorden waar je eigenlijk niets mee kunt: ze vallen meestal wel in een bepaalde categorie, maar daarvan zijn er vrij veel, dus ik raad het je niet aan deze allemaal te onthouden.

Valt een bijwoord dus niet in categorie 1 t/m 4, kun je er vanuit gaan dat je te maken hebt met een “restwoord” of met een “restvraag” (categorie 5 en 6).

Hieronder wat voorbeeldzinnen. De onderstreepte woorden zijn “restwoorden”, dus bijwoorden:

“Ik koop nooit koekjes.”

“Dat weet ik eigenlijk niet.”

“Hij heeft geen geld meer.”

“Anders doe ik de deur wel open.”

6. Er wordt antwoord gegeven op “restvragen”.

Afgeleid van het redekundig ontleden, zijn de “restvragen” vragen die buiten de “normale” vragen vallen. De “normale” vragen die je zoal stelt zijn: Wie...? Wat...? Aan wie...? Voor wie...? Laten we dit de standaardvragen noemen.

Alle andere vragen kun je stellen bij het vinden van het bijwoord: **Hoe...? Waar...? Waarom...? Wanneer...? Hoelang...? Waarheen...? Waarmee...?** Laten we dit “restvragen” noemen.

Houd je bij het ontleden dus woorden over en vallen deze niet in categorie 1 t/m 5 (zie bovenstaande puntenlijst), is de kans heel groot dat deze woorden letterlijk een antwoord zijn op restvragen.

Hier volgen een paar voorbeeldzinnen. De onderstreepte woorden zijn bijwoorden die antwoord geven op restvragen:

“Zo ben ik drie weken door Korea gereisd.”

(Hoe? Antwoord: Zo!)

“En daarom lijkt het mij goed de contributie niet te verhogen.”

(Waarom? Antwoord: daarom! | “Goed” en “niet” zijn ook bijwoorden, maar geven niet direct antwoord op een restvraag)

“Straks gaat de klok een uur vooruit.”

(Wanneer? Antwoord: Straks!)

“Ik vind het hier helemaal niet gezellig meer.”

(Waar? Antwoord: hier! | “niet” en “meer” zijn ook bijwoorden, maar geven niet direct antwoord op een restvraag)

Voegwoord (1/1)

Een voegwoord “plakt” twee zinnen aan elkaar en zorgt ervoor dat twee of meer zinnen met elk hun eigen “mededeling” of “boodschap” een goed lopend geheel vormen. Deze goed lopende zin die uit twee of meer kleinere zinnen bestaat, noem je een samengestelde zin. Voegwoorden kun je vaak herkennen aan de komma die ervoor staat, maar niet elk voegwoord wordt voorafgegaan door een komma en je schrijft niet alleen een komma bij voegwoorden. Een voegwoord komt het meest voor in het midden van de zin, met links daarvan de ene zin en rechts daarvan de andere zin. Je kunt een zin ook beginnen met een voegwoord. Van zinnen aan elkaar “plakken” is dan feitelijk gezien niet echt meer sprake, maar zo’n woord blijft wel een voegwoord.

Er zijn twee soorten voegwoorden: **onderschikkende en nevenschikkende**. Er zijn maar een paar nevenschikkende voegwoorden, de rest is onderschikkend.

Een onderschikkend voegwoord komt voor in een samengestelde zin, waarbij je te maken hebt met een hoofdzin en een bijzin. De hoofdzin

bevat daarbij altijd de belangrijkste boodschap; de bijzin bevat dus informatie die **ondergeschikt** is aan de hoofdzin. Vandaar de naam **onderschikkend voegwoord**.

Een nevenschikkend voegwoord komt voor in een samengestelde zin die uit twee hoofdzinnen is opgebouwd: beide zinnen zijn even belangrijk en hebben vaak dezelfde zinsbouw.

Naast onder- en nevenschikkende voegwoorden, kun je dus zeggen dat je ook onder- en nevenschikkende zinnen hebt, want een samengestelde zin met een nevenschikkend voegwoord, is vanzelfsprekend een nevenschikkende zin te noemen.

Nu heb je de voorkennis die je nodig hebt om met samengestelde zinnen en voegwoorden aan de slag te gaan!

Zoals gezegd, zijn er maar een paar **nevenschikkende voegwoorden**. Dit zijn ze:

en, maar, want, of, dus, noch, doch

Deze laatste twee worden vandaag de dag niet zo vaak meer gebruikt. Heb je dus een samengestelde zin waarin één van de bovenstaande nevenschikkende voegwoorden voorkomt, weet je dus dat die samengestelde zin uit twee hoofdzinnen is opgebouwd.

Dan de **onderschikkende voegwoorden**. Dat zijn eigenlijk alle voegwoorden, behalve de nevenschikkende... Een paar voorbeelden:

omdat, terwijl, daardoor, dat, zodat, doordat, nadat, als, indien, opdat

Nu is het tijd voor een paar voorbeeldzinnen. De voegwoorden zijn steeds onderstreept:

“Mieke bakt een taart en Petra helpt haar moeder.”

("en" hoort bij de nevenschikkende voegwoorden, dus deze zin heeft twee hoofdzinnen | controleer ook of je ziet dat de twee hoofdzinnen op dezelfde manier zijn opgebouwd)

"Vandaag ga ik niet naar school, want ik voel me niet goed."

("want" is een nevenschikkend voegwoord, dus deze zin is opgebouwd uit twee hoofdzinnen)

"Volgend jaar ga ik kamperen, of ik ga met de caravan weg."

("of" is een nevenschikkend voegwoord, dus deze zin is ook weer opgebouwd uit twee hoofdzinnen)

"In dat café kom ik graag, omdat ik daar altijd mooie herinneringen bovenkomen."

("omdat" is een onderschikkend voegwoord, dus deze zin is opgebouwd uit een hoofdzin en een bijzin | in dit geval is de hoofdzin de zin "In t/m graag")

"De boer bewerkt het land, zodat daar weer bloemkool kan groeien."

("zodat" is een onderschikkend voegwoord, dus deze zin is opgebouwd uit een hoofdzin en een bijzin | in dit geval is de hoofdzin de zin "De t/m land")

"Doordat het de hele week heeft geregend, is wandelen in het bos geen pretje."

("Doordat" is een onderschikkend voegwoord, dus deze zin is opgebouwd uit een hoofdzin en een bijzin | in dit geval is de hoofdzin de zin "is t/m pretje")

Voor de taalfreak:

Het kan voorkomen dat een zin een onderschikkende zin is, maar dat in die zin een nevenschikkend voegwoord voorkomt. Kijk maar:

“Of ik morgen naar school kom, weet ik niet.”

Er is namelijk nog een andere regel op dit gebied die je niet vaak nodig hebt. Die regel luidt als volgt:

Als je het woordje “niet” tussen de persoonsvorm en het onderwerp kunt zetten, heb je te maken met een bijzin, dus onderschikking!

Als we dat hier even controleren, zien we dat dat inderdaad klopt:

“Of ik morgen **niet naar school kom, weet ik niet.”**

Daarbij letten we natuurlijk alleen even op het eerste gedeelte. Het spreekt vanzelf dat de zin deze manier een rare kronkel krijgt.

In bovenstaande zin heb je in eerste instantie dus te maken met een nevenschikkend voegwoord, maar als je verder kijkt, zie je dat deze zin toch onderschikkend is vanwege het woordje “niet” dat tussen persoonsvorm (“kom”) en onderwerp (“ik”) gezet kan worden.

Tussenwerpsel (1/1)

De laatste woordsoort is het tussenwerpsel en is eenvoudig te herkennen, omdat het bij tussenwerpsels altijd gaat om bepaalde uitroepen, kreten, of klanknabootsingen. Ook staan tussenwerpsels vaak op zichzelf.

Voorbeelden van tussenwerpsels:

hee!, oei!, hoor, jakkes!, hela!, verdorie!, au!, oehoe, roekoe, foei!, proost!, hoera!, hallo!, toe maar!

De voorbeeldzinnen. De tussenwerpsels zijn onderstreept:

“Dat vind ik echt niet leuk, hoor!”

“Poeh, wat ben ik moe zeg!”

“Jeminee, had je dat niet eerder kunnen zeggen!?”

“Helaas, de ploeg heeft de volgende ronde niet bereikt.”

“Psst, weet jij het antwoord op vraag vijf?”

E I N D E